

Aile Mahkemelerindeki Psikologların Görev Alanı: Uygulama, Eksiklikler ve Öneriler*

Psk. Işıl Çoklar ve Psk. Dünya Polat

İzmir Adliyesi, 7. Aile Mahkemesi / Ege Üniversitesi Psikoloji Bölümü
İzmir Adliyesi, 5. Aile Mahkemesi

Bu yazının amacı, ülkemizde psikologlar için yeni bir çalışma alanı olan Aile Mahkemeleri'ndeki uygulamalar hakkında bilgi vermek, psikologların yetki ve sınırlılıklarını belirterek, görev alınan davaların niteliklerini, inceleme ve raporlama sürecini anlatmak, işleyişteki birtakım eksikliklere dikkat çekmektir.

18 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4787 sayılı "Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun"la kurulan Aile Mahkemeleri, Aile Hukuku'ndan doğan bazı dava ve işleri görmekle yükümlüdür. Aile Mahkemeleri ile ilgili kanunun 5. maddesinde aile mahkemeleri bünyesinde bulunan uzmanlar; psikolog, pedagoğ ve sosyal çalışmacı olarak belirlenmiştir (Baktır, 2003).

Aile Mahkemeleri Bünyesinde Bulunan Uzmanların Görevleri

4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kanununun 5. maddesinde mahkemede görev alan uzmanların (psikolog, pedagoğ, sosyal çalışmacı) görevleri belirtilmiştir. Buna göre uzmanlar;

- Davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek,
- mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak,
- istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek,
- mahkemece verilecek diğer görevleri yapmakla yükümlüdürler (Karagülmez ve Ural, 2003).

4787 Sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu'na Göre Mesleki Bakımdan Psikoloğun Görevleri

Psikolojinin çok değişik türde uzmanlık alanları olmakla birlikte, psikolog unvanı altındaki uzmanların çalıştığı sahaya bağlı olarak başlıca görevleri şunlardır:

1. Psikolojik sorunu olan kişiyi, tek başına ve çevresi ile birlikte, psikolojik araştırma yöntemlerini kullanarak inceler, sorunları ve bunların kaynağını belirlemeye çalışır,
2. Bünyesinde çalıştığı kurumdaki ele alınacak kişilerin özellikle sosyal durumunu belirleyerek, psikolojik sağlığını iyileştirici, koruyucu ve geliştirici çalışmalar yapar,
3. Değişik görüşme tekniklerini kullanarak kişinin, sorunlarının nedenlerini görmesini sağlayarak, çözümünde yardımcı olur,
4. (2) numaralı görevden farklı olarak, bünyesinde görev yaptığı, kanun ve benzeri kurullarla verilen görevleri yapar (Karagülmez ve Ural, 2003)

Ancak görüldüğü üzere kanundaki görev tanımı oldukça belirsizdir. Mahkemenin gerekli gördüğü hallerin neler olabileceği, mahkeme tarafından ne tür konularla ilgili ne gibi çalışmalar istenebileceği belirtilmemiş olmakla birlikte, uzmanların mahkemece verilecek görevleri yapmakla yükümlü olduklarından söz edilmiş, bu görevlerin neler olabileceğine dair herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Kanunda psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve pedagoğların niteliklerinden ve görevlerinden kısaca söz edilmiş olmakla birlikte, bu üç farklı meslek grubunun Aile Mahkemeleri'ndeki görevlerinin

kapsamıyla ve farklılıklarıyla ilgili yeterli ve detaylı bir tanımlamaya yer verilmemiştir. Bunun yanı sıra çalışma koşullarına, incelemelere, görüşmelere ve raporlamaya dair herhangi bir düzenleme ve denetleme de bulunmamaktadır. Hal böyle olunca standart uygulamaların bulunmadığı bu görev alanında çalışan her uzman kendi yolunu kendi bulmaya çalışmaktadır.

Konuya ilgi duyanlar için görev alanımızı tanıtmak, uygulamadaki işlevimizden, mahkemeler ve savcılıklarca tarafımıza yapılan görevlendirmelerden kısaca söz etmek uygun olacaktır. Mahkeme uzmanlarının görevlendirilmesi; dava, esasına girildikten sonra, tarafların talebi doğrultusunda ya da aile mahkemesi hakiminin gerekli gördüğü durumlarda mahkemeye yapılmaktadır. Görevlendirmeler sırasında uzmanlık alanlarına ilişkin bir ayırım gözetilmemektedir.

Aile mahkemelerince görevlendirme yapılan davaların nitelikleri aşağıda sıralanmıştır:

- Eşler arasındaki sulh imkanının değerlendirilmesi,
- Velayet (Velayetin belirlenmesi/değiştirilmesi/kaldırılması-vasi tayini)
- Müşterek çocuk ve ebeveyn arasındaki şahsi ilişkinin düzenlenmesi (görüşme günleri, saatleri ve görüşme biçiminin düzenlenmesi/değiştirilmesi/şahsi ilişkinin kesilmesi)
- Evlat edinme
- Nafakanın belirlenmesi

Bu davaların nitelikleriyle ilgili olarak taraflarla ve müşterek çocuklarla bireysel görüşmeler yapılmakta, gerektiğinde her iki ebeveyn ya da müşterek çocuklar ve ebeveyn ya da tüm aile birlikte görüşmeye alınmaktadır. Dava niteliğine göre gerekli hallerde uygun olan ölçme ve değerlendirme teknikleri uygulanmakta, bunun yanı sıra ev incelemeleri, okul

incelemeleri yapılarak çocuğun ve ebeveynlerin yaşam koşulları, sosyal çevreleri incelenmekte, gerekli görüşme ve incelemeler tamamlandıktan sonra kanaat bildirir bir rapor hazırlanarak mahkemeye sunulmaktadır.

Yasada uzmanlar tarafından mahkemeye sunulan raporun "bilirkişi raporu" olduğu belirtilmekle birlikte, bu rapor ve görüşler, hukuk yargılamasının genel ilkelerine göre hakimi bağlamaz, ancak hakimin kanaatinin oluşmasında etkilidir. Mahkeme hakimi uzmanların görüş ve raporlarında eksik veya çelişkili gördüğü hususlarda ek rapor isteme veya yeniden inceleme yaptırabilme yetkisine her zaman sahiptir.

Uzmanların ret olunabilecekleri de yasadaki belirtilmiştir; uzmanlar 18.06.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Mahkemeleri Kanunu'nda düzenlenen hakim reddi sebeplerine göre ret olunabilir. Buna göre hakimin/uzmanın ret nedenleri (1)Davada taraflardan birine öğüt vermiş veya yol göstermiş olması, (2) davada taraflardan birine veya üçüncü bir kişiye karşı yasaca gerekli olmadığı halde, görüşünü bildirmiş olması,(3) davada tanık, bilirkişi, hakim veya yargıç (uzman) olarak dinlenmiş ya da hareket etmiş olması, (4) davanın dördüncü dereceye kadar (bu derece dahil) civar hısımlarına ilişkin olması, (5) dava sırasında iki taraftan birisiyle davası veya aralarında bir düşmanlık bulunması, (6) genel olarak tarafsızlığından kuşku duyulacak önemli nedenlerin bulunması olarak belirlenmiştir (Baktır, 2003). Kanaatimizce bu ret sebeplerinin bazıları uzmanların reddi için çok uygun değildir (özellikle ilk iki madde), kaldı ki; psikologların görevlerinden biri de görüş bildirmek ve özellikle velayet ile ilgili davalarda taraflara ve mahkemeye çocuğun yararına olabilecek önerilerde bulunmaktır. Bunun yanı sıra "sulh imkanı" değerlendirilirken de psikolog çifte danışmanlık yapabile-

ktedir. Mahkeme bünyesindeki uzmanlar, Aile Mahkemelerince yapılan görevlendirmeler dışında, Ceza Mahkemeleri, Çocuk Mahkemeleri, Savcılık ve İcra Müdürlükleri'nce de bilirkişi olarak görevlendirilebilmektedirler. Bu görevler;

- 18 yaşından küçük mağdur ve şüphelilerin ifade alımı sırasında Savcılık Hazırlık Büroları ya da Çocuk ve Ceza Mahkemeleri'ndeki duruşmalarda yer almak,

- Görevlendirme dahilinde çocukla, ailesiyle görüşme/sosyal inceleme/okul incelemesi yaparak, risk faktörleri hakkında bilgi veren, önerileri içeren kanaat bildirir bilirkişi raporu sunmak,

- Boşanan veya ayrı yaşayan eşlerin müşterek çocuklarla şahsi ilişki kurmaları ya da çocuğun mahkemece belirlenen velayet hakkını elinde bulunduran e-beveyne teslim edilmesi sırasında bilirkişi olarak görev almak. İcra Müdürlükleri'nce yapılan bu işlem sırasında tarafların ikamet ettikleri eve gidilmesi, uzlaşma sağlamak, çocuğun teslim edilmesine engel teşkil edebilecek etkenler bulunup bulunmadığını incelemektir.

Görev Alanımız İçin Yapılması Gereken Düzenlemeye Dair Öneriler

Kanundaki mesleki tanımımızla ilgili eksiklik ve belirsizliklerden ötürü uygulama sırasında karşılaşılan güçlükler, Aile Mahkemeleri'ndeki çalışma alanımız hakkında bir düzenleme yapılmasını gerekli kılmaktadır. Alanda çalışan psikologlar, akademisyenler ve meslek örgütümüzün birlikte bir çalışma yaparak, bu çalışmayı T.C.Adalet Bakanlığı'na sunmasının, yapılması gereken düzenlemeler için önemli bir adım olabileceği kanaatindeyiz. Alanda çalışan birer psikolog olarak gerekli düzenlemeye dair beklenti ve önerilerimiz:

1. Aile mahkemesine bağlı olan uzmanların bağımsız, kurumsal bir yapı kazanarak işbirliği içinde, görev tanımları ve sınırları çerçevesinde çalışması,

2. Aile mahkemesi uzmanları için, görev, süreç ve hukuksal mevzuat doğrultusunda bir sistem oluşturulması, sistem alt yapısının kurulması,

- a. Adliyelerde görev alan uzmanların fiziksel çalışma koşullarının belirlenmesi,
- b. Sosyal incelemeler için araç temini, yolluk ücreti ve gerektiğinde kolluk kuvvetinin uzmanın yanında bulundurulması için gerekli düzenlemenin yapılması,
- c. İhtiyaç duyulan eğitim ve materyalin belirlenip, temin edilmesi,

3. Uzmanların iş analizinin yapılarak, görev tanımlarının yapılması, görev ayrımlarının, sınırlarının ortaya çıkarılması,

4. Aile Mahkemelerinde görevli psikolog, pedagoğ ve sosyal hizmet uzmanlarının uzmanlık dallarının ayrışması, uzmanlık alanlarına ilişkin denetlemenin sağlanması,

5. Hukuki süreçler, mevzuat ve uzmanlık alanına ilişkin hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi,

6. Karar sürecinin desteklenmesi, uzun vadede izlenilebilirliğin sağlanması,

8. Uzmanların görevlerinin, aile mahkemelerindeki işleyişin topluma tanıtılması ve aileleri bilgilendirecek seminerler düzenlenmesi,

9. Aile mahkemelerine yönelik çalışmalar yapmanın yanı sıra, ülkemizdeki aile sistemini oluşturan, yönlendiren elemanların ve dış faktörlerin kavranmasına yönelik araştırmaların yapılması, sorunlara çözüm üretmek amaçlı projelerin düzenlenmesi.

Kaynaklar

Baktır, S. (2003). *Aile mahkemeleri*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.

Karagülmez, A. ve Ural, S. S. (2003). *Aile mahkemelerinin kuruluş, görev ve yargılama usulleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

* Bu yazının bir bölümü, 14. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.